

Φόρουμ III: Κοινωνική Δικαιοσύνη και Συνοχή

Ομάδα εργασίας: Π. Ζέικου, Κ. Νάνου, Ν. Παπαμίχος, Χ. Χριστοδούλου.

Εισηγητής: Καθ. Ν. Παπαμίχος, Τομέας Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Τμήμα Αρχιτεκτονικής, ΑΠΘ.

Η κοινωνική δικαιοσύνη, μαζί με την οικονομική ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος αποτελούν τους πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης. Στο Σχέδιο Δράσης, η κοινωνική συνοχή και η ισότητα ευκαιριών βρίσκονται μεταξύ των τεσσάρων κεντρικών αξόνων προτεραιότητας του Στρατηγικού Σχεδίου Βιώσιμης Ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης. Το σημερινό φόρουμ και οι προσυναντήσεις που έγιναν μεταξύ φορέων άσκησης κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο και μη κυβερνητικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται σε σχετικά θέματα, σκοπεύουν, μέσω της δημόσιας διαβούλευσης, στην επεξεργασία και τη διατύπωση συγκεκριμένων δράσεων, οι οποίες θα προωθήσουν το στόχο της κοινωνικής δικαιοσύνης και συνοχής μαζί με τους άλλους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης της πόλης.

•

Είναι γνωστό ότι η πόλη είναι πεδίο κοινωνικών εντάσεων. Κοινωνικές και πολιτισμικές διαφοροποιήσεις αποτυπώνονται ευδιάκριτα στον αστικό χώρο, ενώ το δικαίωμα στην πόλη για τμήματα του πληθυσμού αμφισβητείται έμπρακτα από την άνιση κατανομή υποδομών, ευκαιριών αλλά και ρύπων ή κινδύνων. Σε συνθήκες κυριαρχίας της αγοράς και καθώς οι προνοιακές λειτουργίες του κράτους απορυθμίζονται και συρρικνώνονται, οι ανισότητες οξύνονται και οι περισσότεροι αδύναμοι πληθυσμιακές ομάδες περιθωριοποιούνται ή αποκλείονται σε θύλακες φτώχειας, ανεργίας και υποβάθμισης. Ιδιαίτερα σήμερα, μέσα στις νέες ανταγωνιστικές συνθήκες της παγκόσμιας οικονομίας, οι αντιθέσεις και οι ανισότητες που δημιουργούνται κατά την αναπτυξιακή διαδικασία εντείνονται. Καθώς η κοινωνική συνοχή τίθεται σε δοκιμασία, η διατήρησή της ανάγεται σε κεντρικό και κρίσιμο ζήτημα για την ανάπτυξη των πόλεων. Η κοινωνική δικαιοσύνη αναδεικνύεται έτσι σε βασική προϋπόθεση για την αειφορία του αστικού χώρου. Τα προβλήματα αυτά εμφανίζονται με ιδιαίτερη οξύτητα στις ευρωπαϊκές πόλεις και η ΕΕ όπως

είναι γνωστό έχει αναπτύξει πρωτοβουλίες (η πιο ολοκληρωμένη είναι η πρωτοβουλία URBAN) για την αντιμετώπισή τους. Αλλά και στην χώρα μας, το νέο θεσμικό πλαίσιο για τον πολεοδομικό σχεδιασμό και τις αστικές αναπλάσεις, έχοντας ως κεντρικό στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, θεωρεί την αντιμετώπιση των φαινομένων φτώχειας, αποκλεισμού και περιθωριοποίησης, μαζί με την περιβαλλοντική ισορροπία κεντρικούς άξονες του σχεδιασμού των πόλεων και του χαρακτήρα της αστικής ανάπτυξης.

Επιδίωξη του Στρατηγικού Σχεδίου για τη βιώσιμη ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης είναι η εξασφάλιση για όλους τους κατοίκους της πόλης όρων ισότιμης πρόσβασης στην παραγωγή και διανομή του αναπτυξιακού αποτελέσματος, στις νέες υποδομές, στις εξυπηρετήσεις και στις γνώσεις, ούτως ώστε να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση των αδύναμων κοινωνικών ομάδων. Οι επιλογές στους άξονες του Στρατηγικού Σχεδίου οφείλουν να συσχετιστούν αναπόσπαστα με τα ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και συνοχής, έτσι ώστε το Στρατηγικό Σχέδιο να ολοκληρωθεί σε ένα πρόγραμμα με συνεκτική δέσμη δράσεων οι οποίες συνολικά προωθούν τη βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης. Για παράδειγμα,

- δράσεις του άξονα «παραγωγικό σύστημα και ανταγωνιστικότητα» συνδέονται άμεσα με ζητήματα κοινωνικής συνοχής, καθώς προσδιορίζουν χαρακτηριστικά και μεγέθη του ανθρώπινου δυναμικού και της απασχόλησης. Είναι προφανές ότι οι συνέπειες στη δομή της απασχόλησης, στην έκταση και τη διάρκεια της ανεργίας και κατ' ακολουθία, μακροπρόθεσμα, στα χαρακτηριστικά του εργατικού δυναμικού θα είναι διαφορετικές, αν ο παραγωγικός τομέας της Θεσσαλονίκης κινηθεί προς την κατεύθυνση της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας ή προς την κατεύθυνση της προστασίας και της χαμηλής εξειδίκευσης.
- Ο άξονας «περιβάλλον και ποιότητα ζωής» επηρεάζει την επάρκεια και τις συνθήκες κατοικίας, τον διαθέσιμο κοινωνικό εξοπλισμό και την πρόσβαση σε κοινωνικές εξυπηρετήσεις. Κατά συνέπεια, οι σχετικές δράσεις σε μεγάλο βαθμό θα διαμορφώσουν τους όρους "κατανάλωσης" της πόλης, μειώνοντας τις ανισότητες ή ενισχύοντας αντίθετα τη δημιουργία θυλάκων κοινωνικού αποκλεισμού. Ολοκληρωμένα συστήματα μαζικών μεταφορών, πολιτική γης και κατοικίας με στόχο τη μείωση του κόστους στέγασης,

ρυθμιστικές παρεμβάσεις στην αστική ανάπτυξη ώστε να μη μένουν περιοχές της πόλης στη σκιά, εξομάλυνση των ανισορροπιών από την αγοραία κατανομή των επενδύσεων στο πολεοδομικό συγκρότημα, έλεγχο της εκμετάλλευσης του αστικού εδάφους και μείωση των συντελεστών δόμησης στα επίπεδα που επιτρέπουν ανεκτές πυκνότητες και ικανοποιητικές συνθήκες διαβίωσης είναι μερικά ενδεικτικά μέσα, τα οποία χωρίς να απαιτούν αναγκαστικά χρηματικούς πόρους δημιουργούν όρους κοινωνικής σύγκλισης και συμβάλλουν στην επίτευξη της κοινωνικής συνοχής.

- Ακόμη, η μορφή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της «μητροπολιτικής διακυβέρνησης» πρέπει να συνδεθούν με τη διεύρυνση της δημοκρατίας, την προώθηση συμμετοχικών διαδικασιών, τον συντονισμό των δράσεων, ζητήματα που σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με την κοινωνική συνοχή. Με ποιούς τρόπους, για παράδειγμα, η αναγκαία επίτευξη ενός συντονισμού των μητροπολιτικών λειτουργιών και η διαμόρφωση ενός συνεκτικού πλαισίου προγραμματισμού της ανάπτυξης του μητροπολιτικού συγκροτήματος, δεν θα αποξενώσει ακόμη περισσότερο τους πολίτες, και ιδιαίτερα τις αποκλεισμένες ή περιθωριοποιημένες ομάδες από το σύστημα λήψης αποφάσεων και διοίκησης της πόλης;

•

Εστιάζοντας στα ζητήματα κοινωνικής συνοχής και αστικής ανάπτυξης διακρίνονται οι εξής θεματικές ενότητες και ειδικοί στόχοι για τη συζήτηση:

Η πρώτη αφορά τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Είναι γνωστό ότι οικονομικοί μετανάστες, πρόσφυγες, πολιτισμικά διαφοροποιημένες ομάδες (τσιγγάνοι, μουσουλμάνοι, κλπ.), γυναίκες, νέοι / ηλικιωμένοι, ΑΜΕΑ, άνεργοι, αποφυλακισμένοι / πρώην τοξικομανείς και άλλες ευάλωτες κατηγορίες πληθυσμού υφίστανται σήμερα τις δυσμενέστερες συνέπειες διαδικασιών που ξεπερνούν τα όρια της πόλης ή και του εθνικού κράτους. Για να χαραχθεί πολιτική που θα βελτιώνει τη θέση των ευαίσθητων αυτών κοινωνικών ομάδων στο αστικό σύστημα της μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης πρέπει να διερευνηθούν συγκεκριμένα και να απαντηθούν ορισμένα κρίσιμα ερωτήματα όπως:

- Ποιες είναι οι χωρικές και κοινωνικές διαστάσεις των διαδικασιών διαχωρισμού; Δεν έχουμε σήμερα μια συνολική εικόνα για όλο το πολεοδομικό συγκρότημα, ούτε έχουμε διαδικασίες παρακολούθησης του φαινομένου, το οποίο σημειωτέον, είναι εξαιρετικά δυναμικό και ευμετάβλητο. Χωρίς όμως γνώση όλων των μορφών και της δυναμικής αποκλεισμού και περιθωριοποίησης στην κλίμακα του πολεοδομικού συγκροτήματος δεν είναι δυνατόν να ασκηθούν αποτελεσματικές και ολοκληρωμένες πολιτικές, που θα ξεπερνούν τα όρια και τις δυνατότητες των επι μέρους δήμων ή των εκδηλώσεων αλληλεγγύης ευαίσθητων ομάδων πολιτών.
- Ποιες οι αιτίες του κοινωνικού αποκλεισμού και των κάθε είδους διακρίσεων; Δεν είναι ίσως αρκετό οι απαντήσεις να αναζητηθούν σε γενικότερες συνθήκες. Και πάντως, τέτοιου είδους απαντήσεις δεν θα βοηθούσαν στην άμεση αντιμετώπιση των πιο οδυνηρών συνεπειών. Η αναζήτηση των συγκεκριμένων αιτιών, όπως αυτές εντοπίζονται στο συγκεκριμένο χώρο και τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή θα έδινε τη βάση για τη λήψη μέτρων με άμεσα αποτελέσματα.
- Ποια τα όρια και οι προϋποθέσεις ενσωμάτωσης των "άλλων", των "ξένων"; Πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά σε τοπική κλίμακα η ανεργία με την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την επανακατάρτιση; Πώς μπορούν να αξιοποιηθούν δημιουργικά στο πλαίσιο των τοπικών κοινωνιών ο δυναμισμός των νέων κατοίκων (οικονομικών ή άλλων προσφύγων και μεταναστών), εμπλουτίζοντας την τοπική κουλτούρα με

στοιχεία από τον διαφορετικό πολιτισμό τους; Σε ποιο βαθμό εκπροσωπούνται οι ευπαθείς ομάδες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για το ποιότητα ζωής τους και ιδιαίτερα σε ποιο βαθμό συνδέονται με την προώθηση των λοιπών δράσεων του Στρατηγικού Σχεδίου;

Επιδίωξη του Φόρουμ Κοινωνικού Διαλόγου αποτελεί ο ρητός προσδιορισμός των επί μέρους συμφερόντων της κάθε ομάδας και η διατήρηση του διαλόγου με ειλικρίνεια και διαφάνεια λαμβάνοντας υπόψη ευκαιρίες, καθήκοντα, και ευθύνες και θέτοντας το ζήτημα της ατομικής ευθύνης και του συλλογικού αποτελέσματος. Στο πλαίσιο αυτό, ο δημόσιος διάλογος στοχεύει στη διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής και υλοποιήσιμης δέσμης δράσεων του Στρατηγικού Σχεδίου.

Η δεύτερη θεματική ενότητα αφορά την κατοικία και τον κοινωνικό εξοπλισμό. Στην προοπτική της βιώσιμης ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης πολυάριθμοι είναι οι παράγοντες που προσδιορίζουν τόσο τις συνθήκες κατοίκησης (ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της κατοικίας, θύλακες υποβάθμισης και αποκλεισμού, εγκληματικότητα κλπ.) όσο και τους όρους ικανοποίησης των αναγκών σε κατοικία και κοινωνικό εξοπλισμό (προβλέψεις και ικανότητα των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες, παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης, μηχανισμοί και μέσα βελτίωσης του περιβάλλοντος κατοικίας, επάρκεια – πληρότητα συλλογικών εξυπηρετήσεων υγείας, πρόνοιας, εκπαίδευσης, αναψυχής, μέσων μαζικής μεταφοράς, κλπ, διασπορά του κοινωνικού εξοπλισμού στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης κλπ.). Στο πλαίσιο του Στρατηγικού Σχεδίου, το θέμα αποκτά ιδιαίτερη σημασία γιατί δεν συνδέεται απλώς με το επίπεδο ευημερίας και την ποιότητα της καθημερινής ζωής των κατοίκων αλλά -όπως έχουν δείξει έρευνες- συνιστά ουσιώδη παράγοντα ώστε η πόλη να γίνει ανταγωνιστική για τις επιχειρήσεις και ελκτική για τα στελέχη τους. Ως εκ τούτου, τίθεται επιτακτικά το ζήτημα της επάρκειας και της ποιότητας των συνθηκών κατοίκησης για όλες τις κοινωνικές ομάδες (κατοίκους και χρήστες) αδιακρίτως.

Και εδώ, η χάραξη μιας πολιτικής που θα βελτιώνει τις συνθήκες ζωής και τη λειτουργικότητα της πόλης προϋποθέτει τη διερεύνηση και την απάντηση συγκεκριμένων ζητημάτων. Χωρίς συστηματική έρευνα,

παρακολούθηση των εξελίξεων, αναζήτηση εναλλακτικών πολιτικών για ολόκληρο το πολεοδομικό συγκρότημα δεν είναι εφικτή η βελτίωση του επιπέδου των παρεχόμενων υπηρεσιών, στέγασης, πολιτισμού, εκπαίδευσης, πρόνοιας κλπ, τόσο για το σύνολο των κατοίκων αλλά και ιδιαίτερα για τις ευάλωτες ομάδες. Και αυτό πρέπει να γίνει θεωρώντας τη Θεσσαλονίκη όχι ως άθροισμα διοικητικών οργανισμών (ΟΤΑ κλπ) αλλά ως ενιαίο αστικό σύστημα το οποίο κινείται σε συγκεκριμένους στόχους με αποδεκτές επιλογές:

- Ποιο είναι το επίπεδο των κοινωφελών υπηρεσιών της πόλης και σε ποιο βαθμό ικανοποιούνται οι ανάγκες των κατοίκων; ποιες οι σημερινές ανάγκες και οι τάσεις ειδικότερα για την κατοικία;
- Πώς μπορούν να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που παρέχει το πλαίσιο σχεδιασμού; Ποια τα προβλήματα και οι αδυναμίες της αστικής ανάπτυξης που δεν μπόρεσαν να βρουν την λύση τους μέσα από την εφαρμογή των εγκεκριμένων σχεδίων;
- Με ποια μέσα και με ποιους όρους μπορεί να κινητοποιηθεί και να προσανατολιστεί ο ιδιωτικός τομέας ώστε να παραχθούν συμπληρωματικές αστικές υπηρεσίες;
- Με ποια εργαλεία μπορούν να ενσωματωθούν στο σχεδιασμό παρεμβάσεις στρατηγικής σημασίας για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής των κατοίκων;
- Πώς αξιοποιείται το ενδιαφέρον και οι διαθέσιμοι πόροι της Ε.Ε για τις πόλεις και τον αστικό χώρο;
- Ποια προβλήματα και πιέσεις συνδέονται με τη δυναμική που αναπτύχθηκε μετά το 1990; Ποιες οι προοπτικές ανάπτυξης της πόλης με σεβασμό στις αρχές της βιωσιμότητας του αστικού συστήματος;

Η ολοκληρωμένη διάγνωση θα βοηθήσει στον εντοπισμό των ζητημάτων αιχμής για την κατοικία και τις κοινωνικές εξυπηρετήσεις στην πόλη με στόχο τη ρεαλιστική τους αντιμετώπιση. Επιδίωξη του οργανωμένου διαλόγου είναι η αναγνώριση της κρισιμότητας των προβλημάτων και η εξασφάλιση της κοινωνικής συναίνεσης σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα δράσεων στο οποίο θα ενσωματώνονται στρατηγικές που θα εξασφαλίζουν επαρκείς υποδομές και ικανοποιητικές συνθήκες στέγης για όλους, θα συμβάλλουν στην

ανανέωση των υφιστάμενων γειτονιών, θα ελαττώνουν την πίεση στην περιαστική ζώνη, θα εξαλείψουν τις αυθαίρετες επεκτάσεις, θα ιεραρχούν προτεραιότητες και θα αξιολογούν τα έργα υποδομής ανάλογα με το κοινωνικό κόστος / όφελος.

- **Δράσεις**

Το Σχέδιο Δράσης διατυπώνει και εισηγείται μία σειρά από 15 δράσεις – πλαίσιο διαλόγου για τη βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης. Οι παρακάτω δράσεις σχετίζονται άμεσα με ζητήματα κοινωνικής συνοχής, κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας ευκαιριών.

Δράση 1: *Πρώθηση νέων μορφών διακυβέρνησης και ρύθμισης του αστικού συστήματος.*

Δράση 4: *Εκτίμηση και παρακολούθηση των αλλαγών στην αγορά εργασίας και των επιδράσεων στην πόλη.*

Δράση 5: *Πρώθηση της χωρικής και λειτουργικής ολοκλήρωσης των υποδομών στην ΕΠΘ.*

Δράση 7: *Πρώθηση εναλλακτικών συνδυασμών συγκοινωνιακών μέσων και τρόπων μεταφοράς.*

Δράση 10: *Αναζωογόνηση των υποβαθμισμένων αστικών ζωνών.*

Δράση 11: *Εκτίμηση και παρακολούθηση των συνθηκών κατοίκησης και αστικής οργάνωσης.*

Δράση 13: *Εκτίμηση και παρακολούθηση εξειδικευμένων δεικτών και στόχων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.*

Οι φορείς, οι οργανώσεις και οι υπηρεσίες που συμμετέχουν στο Φόρουμ Κοινωνικής Συνοχής καλούνται να τοποθετηθούν ως προς το περιεχόμενο και τη σκοπιμότητα των δράσεων αλλά και να προτείνουν νέες εμπλουτίζοντας τη συζήτηση όσον αφορά στις κοινωνικές διαστάσεις της ανάπτυξης της Θεσσαλονίκης προκειμένου να διατυπωθεί σχετικό κείμενο θέσεων κοινά αποδεκτό.